

Напрями структурних змін у національній економіці для зростання ефективності діяльності інтегрованих корпоративних систем

Куцик В.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
Львівського торговельно-економічного університету

Жихарцева О.О.

аспірант кафедри економіки
Львівського торговельно-економічного університету

Актуальність статті полягає у необхідності виявлення та дослідження напрямів структурних змін у національній економіці для зростання ефективності діяльності інтегрованих корпоративних систем. Метою статті є обґрунтування доцільності проведення структурних змін в аспекті обраних напрямів, що забезпечить зростання результативності національної економіки загалом і в розрізі основних складників. Застосовано аналітичні та експертні методи дослідження, що дають змогу повною мірою висвітлити шляхи досягнення поставленої мети. У статті зазначено основні проблемні моменти функціонування інтегрованих корпоративних систем у національній економіці, такі як монополізація галузей через надмірну концентрацію капіталів, неповне виконання податками стимулюючої функції, великий відсоток тінізації економіки і, як наслідок, корумпованість на кожному рівні прийняття рішень: як на місцевому, так і на державному.

Ключові слова: інтегровані корпоративні системи, антимонопольне законодавство, тінізація економіки, пільгове оподаткування, інноваційна інфраструктура.

Куцик В.И., Жихарцева А.А. НАПРАВЛЕНИЯ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ ДЛЯ РОСТА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНТЕГРИРОВАННЫХ КОРПОРАТИВНЫХ СИСТЕМ

Актуальность статьи заключается в необходимости выявления и исследования направлений структурных изменений в национальной экономике для роста эффективности деятельности интегрированных корпоративных систем. Целью статьи является обоснование целесообразности проведения структурных изменений в аспекте избранных направлений, что обеспечит рост результативности национальной экономики в целом и в разрезе основных составляющих. Применены аналитические и экспертные методы исследования, позволяющие в полной мере осветить пути достижения поставленной цели. В статье указаны основные проблемные моменты функционирования интегрированных корпоративных систем в национальной экономике, такие как монополизация отраслей из-за чрезмерной концентрации капиталов, неполное выполнение налогами стимулирующей функции, большой процент тенизации экономики и, как следствие, коррумпированность на каждом уровне принятия решений: как на местном, так и на государственном.

Ключевые слова: интегрированные корпоративные системы, антимонопольное законодательство, тенизация экономики, льготное налогообложение, инновационная инфраструктура.

Kutsyk V.I., Zhikhartseva O.O. DIRECTIONS OF STRUCTURAL CHANGES IN THE NATIONAL ECONOMY FOR GROWTH OF EFFICIENCY OF ACTIVITY OF INTEGRATED CORPORATE SYSTEMS

The article is devoted to the identify and study the directions of structural changes in the national economy to increase the efficiency of integrated corporate systems. The purpose of the article is to substantiate the feasibility of structural changes in the aspect of selected areas, which will ensure the growth of the effectiveness of the national economy as a whole and in terms of the main components. Analytical and expert research methods are used to fully reflect the ways of achieving the goal. The article outlines the main problems of the functioning of integrated corporate systems in the national economy: the monopolization of industries through excessive concentration of capital, the incomplete execution of incentive functions taxes, a high percentage of economic shadowing and, as a consequence, corruption at each level of decision-making, both at the local and at the state level levels.

Keywords: integrated corporate systems, antitrust laws, shadowing of economy, preferential taxation, innovative infrastructure.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного функціонування організаційно-економічного механізму інтегрованих корпоративних систем можливе лише за відповід-

них інституційних, правових та економічних структурних зрушень. Насамперед зрушення торкатимуться державного сектору економіки, особливо в розрізі побудови конкурент-

них відносин між приватними, акціонерними та державними корпораціями, формування інституційних відносин між організаціями, що забезпечують безперервність виробництва і надання послуг, та створення законодавчої бази, яка максимально сприятиме залученню як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій у промисловий та фінансовий сектори національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інтеграції, природи та особливостей формування корпоративних структур здійснювали А. Берлі, Г. Бортіс, О. Вільямсон, А. Гальчинський, В. Геєць, Дж. Гелбрейт, В. Герасименко, Л. Головова, В. Данніков, Н. Дехтяр, О. Клімова, О. Лібман, А. Мазаракі, А. Маршалл, Т. Мельник, Г. Мінз, Д. Норт, А. Пелипенко, А. Сірко, Л. Федулова, Б. Хейфець, О. Хомяк, Й. Шумпетер, Ю. Червіна, Ю. Якутін.

Метою статті є виявлення проблем у функціонуванні інтегрованих корпоративних систем та обґрунтування і вибір напрямів структурних змін для зростання ефективності організаційно-економічного механізму управління інтегрованими корпоративними системами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція бізнес-одиниць та фінансових структур враховує зв'язки між різними галузями, що є складними та багатограними. Це стосується відносин як між державами, так і між різними суб'єктами місцевого, міжнародного та глобального ринків, що організовані різними способами та мають відмінні системами цінностей. ІКС має завдання регулювати та узгоджувати потік товарів, послуг, інформації, факторів виробництва, прав власності, методів управління та виробництва, щоб не порушувати цілісність національного ринку [1].

Е. Греам вказує на чотири основні сфери зіткнення інтересів держав та інтересів компаній, такі як оборона, людський капітал, фіскальна система, грошово-кредитна політика. Негативний вплив міжнародних компаній на безпеку та суверенітет держав виявляється в основному щодо приймаючих країн, особливо в менш розвинених країнах. У цих країнах існує диспропорція внаслідок одностороннього накопичення капіталу та спрямованості діяльності підприємств. Ці держави, з одного боку, створюють умови для найбільшого надходження іноземних інвестицій, а з іншого – вони занадто слабкі, щоб захистити себе від негативних наслідків цього процесу [2].

Варто зазначити, що стимули, які ці країни застосовують до потенційних іноземних інвесторів, можуть мати довгостроковий негативний вплив на їх економіку. Ця проблема, зокрема, пов'язана з питаннями зниження конкурентоспроможності вітчизняного виробника або екологічних норм промислового виробництва.

Слід мати на увазі, що, оскільки міжнародні підприємства прагнуть оптимально використовувати економічне та політичне середовище для збільшення своїх прибутків, то і держава у своїх діях щодо бізнесу використовує можливість максимально реалізувати свої власні проекти, таким чином зменшуються потенційні ризики, пов'язані з діяльністю ІКС. Отже, інтегровані корпоративні системи можуть як посилити владу держави та її позицію, так і привести до її ослаблення.

Отже, макроекономічним завданням держави у заданому контексті питань є уникнення монополізації ринку та централізації капіталу в одного власника, збереження конкурентних відносин, виконання своїх стратегічних завдань. Недопущення недобросовісної конкуренції та надмірної концентрації капіталу можливе за дотримання антимонопольного законодавства, але масштаб діяльності деяких ІКС настільки великий, що потребує ширшого спектру дій, які можна застосувати і до промислових підприємств, і до фінансового сектору національної економіки. Ускладнюючими обставинами є й те, що великі інтегровані системи контролюють ринок товарів, які становлять значну частку експорту.

Порівняльний аналіз антимонопольного законодавства різних країн дає змогу зазначити, що базис, закладений Антитрестівським актом Шермана (1890 р.) в США, розвивався й удосконалювався протягом усього часу функціонування економік різних країн. Акт зазначав, що від діяльності монополій суспільство несе втрати і недоотримує найкращого асортименту товару за найнижчими із можливих цін. Подальші законодавчі акти вже враховували як переваги, так і недоліки, що виникають під час злиття капіталів, оскільки концентрація капіталу та зусиль сприяє інтенсифікації інноваційної діяльності, забезпечує додатковий потік коштів до державного бюджету та створює велику питому частку ВВП.

Антимонопольне законодавство ЄС містилося вже у Договорі про заснування Європейського економічного співтовариства за 25 березня 1957 р., в якому включені основні положення про конкуренцію. Досліджуване

нами законодавство поступово набувало нової, прогресивної форми із розвитком економічних відносин і знайшло своє відображення у директивах ЄС та Регламенті ЄС.

Регулювання монополізму в Японії має хоча і жорсткий, але не директивний, а більш адаптивний і ситуаційний характер. Ці якості сприяють кращому сприйняттю законодавства у суспільстві та забезпечують його виконання за умов швидкого та змінного середовища функціонування ринку.

Антимонопольне законодавство України включає Закон «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», що введений в дію з 15 березня 1992 р., Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996 р.) та закон України «Про природні монополії» (2000 р.). У 2002 р. в Україні набув чинності новий Закон «Про захист економічної конкуренції». Зазначені законодавчі акти містять перелік обмежувальних заходів щодо діяльності монополій та стимулюючих заходів для розвитку конкуренції та підтримки бізнесу в Україні (табл. 1).

Отже, одним із напрямів реалізації структурних змін у діяльності інтегрованих корпоративних систем варто вважати розроблення рекомендацій для максимального сприяння їхній діяльності за умови недопущення створення перешкод для реалізації основних завдань держави та національної економіки. Таке сприяння базуватиметься на використанні фінансових та нефінансових стимулюючих заходів, таких як пільгове кредитування, адаптована під потреби ІКС амортизаційна політика, створення сприятливого інвестиційного клімату для реалізації інвестиційних інтересів інвесторів-резидентів та нерезидентів.

Відмінність законодавства окремих країн зумовлена історичними передумовами розвитку господарства, політичними поглядами та соціокультурними особливостями розвитку держави. Можна стверджувати, що різняться й основні напрями та інструментарій фінансової і нефінансової підтримки діяльності структур зі злиттям капіталів.

Аналіз динаміки податкових надходжень до зведеного державного бюджету дає змогу дійти висновку, що частка податків із прибутків підприємств у 2016 році становить 7,6% від усієї доходної частини та 9,2% від усієї величини податкових надходжень (рис. 3).

У світлі того, що частка податкових надходжень у бюджеті щороку зростає і становить

77,85% у 2015 р. та 83,14% у 2016 р., варто зазначити, що зростання навантаження на підприємницькі структури, безумовно, знижує мотивацію до здійснення інвестиційної діяльності.

Негативна тенденція особливо стосується капітальних інвестицій за рахунок державного бюджету, обсяг яких у 2014 р. порівняно з 2012 р. скоротився вдвічі, а порівняно з 2011 р. – майже у 6 разів. Такий вплив інвестиційних ресурсів відбувся після цільової переорієнтації державного бюджету на боротьбу з економічними рецесивними настроями.

Сьогодення диктує суворі умови «шокової терапії» у боротьбі з інфляцією і тим самим ніби неможливе послаблення надходжень у державний бюджет через пільгове оподаткування, але такий інструмент може стати визначальним для стимулювання діяльності підприємств – складників ІКС [8].

Напрямок фіскальної політики щодо надання податкових пільг, які сприятимуть виконанню пріоритетних завдань національної економіки, залежить від прозорості та чіткості правових нормативів та обмежень діяльності суб'єктів господарювання. Щодо цієї проблематики існують різні думки. Так, Д. Серебрянський, розробивши регресійну модель ефективності пільг з ПДВ та податку на прибуток підприємств, зазначив, що збільшення втрат бюджету від надання податкових пільг іноді матиме позитивний ефект на економічну активність у галузевому розрізі [9]. Інше судження А. Матвійчука базується на основі використання дистрибутивно лагових моделей та визначеної кількості пільг і галузей. Аналіз результатів моделювання на прикладі окремої податкової пільги дає змогу дійти висновку, що найбільший фіскальний ефект отримується приблизно через 3 роки, а соціальний – через рік після її впровадження [10]. На нашу думку, лаговий ефект під час введення пільги та ефекту від її впровадження існує, але його можна збільшити, застосувавши, окрім пільгового оподаткування, інший інструментарій державного регулювання економіки.

Про це свідчить і порівняльна характеристика суми податкових надходжень країн ЄС та України. Співвідношення податків до ВВП значно варіює у різних країнах ЄС. Найвищий показник частки податкових надходжень у ВВП за 2016 рік – у Франції, Данії та Бельгії (понад 47%). Найменший – в Ірландії (24,4%), Румунії (28,0%), Болгарії (29,0%),

Таблиця 1

Антимонopolьне законодавство України, США та Європейського союзу

Країни		
США	ЄС	Україна
<p>Конституція США обмежує саме укладення таємної змови з метою контролю ринку та інших суб'єктів господарювання.</p> <p>Закон Шермана (Sherman Act, 1890) визначав наявність втрат від монополії для національної економіки.</p> <p>Закон Клейтона (Clayton Act, 1914) визначав межі цінової дискримінації та ексклюзивного дилерства, а також встановлював обмеження щодо суміщення посад у корпоративній системі до і після злиття. Забороняв злиття капіталів у будь якій формі.</p> <p>Закон Робінсона – Петмана обмежував цінову дискримінацію, яка може спричинити істотне послаблення конкуренції або створення монополії [3].</p> <p>Федеральна торгова комісія (Federal Trade Commission) (1914) регламентувала право здійснювати розслідування, проводити розгляд і віддавати накази про припинення або призупинення діяльності різних компаній [4].</p>	<p>Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (1957) включав основні положення про конкуренцію в ЄС [5].</p> <p>Регламент № 4064/89 (1989) визначає межі контролю над концентраційними діями підприємств.</p> <p>Директиви 84/450/ЄЕС (1984) щодо порівняльної та оманливої реклами, що може вплинути на комерційну діяльність адресатів реклами.</p> <p>Директива 2000/31/ЄС про боротьбу з недобросовісною конкуренцією в ЄС у сфері електронної торгівлі.</p>	<p>Закон «Про заборону приватної монополії та забезпечення чесних угод» визначає ситуації та інструментарій держави щодо запобігання монополізму, сприяння розвитку конкуренції. Дає визначення монополії та монопольного прибутку. Дія закону обмежується для природних монополій та об'єднань підприємства для розвитку депресивних територій.</p> <p>Комітет зі справедливих угод контролює виконання антимонopolьного законодавства, веде розслідування порушень закону, приймає рішення про провадження судового процесу та сплату штрафу [6].</p>
Україна		
<p>Конституції України гарантує підтримку конкуренції та недопущення зловживання монопольним становищем.</p> <p>Закон «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (1992).</p> <p>Закон «Про Антимонopolьний комітет України» (1993) зазначає основні компетенції Комітету з приводу надання дозволу на злиття капіталів.</p> <p>Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996) описує протиправні дії у сфері нецінової конкуренції.</p> <p>Закон України «Про природні монополії» (2000) запропонував визначення природних монополій та можливості контролю за їхньою діяльністю.</p> <p>Закон «Про захист економічної конкуренції» (2002) визначає виникнення концентрації капіталу та дії, що суперечать конкуренції на ринку.</p> <p>Закон України «Про холдингові компанії в Україні» (2006) – надання попереднього дозволу на концентрацію та узгоджені дії суб'єктів господарювання.</p>		

Литві (29,4%) та Латвії (29,5%). В Україні його величина за 2016 рік становить 31,6% (разом із соціальними внесками). Така статистика робить актуальним питання пошуку інших джерел, окрім податків, для наповнення державного бюджету та компенсації частини ВВП.

Ще одним напрямом реалізації структурних змін організаційно-економічного механізму ІКС можна вважати зменшення тінізації економіки України, оскільки найбільший її рівень спостерігається у гірничо-добувній промисловості і розробленні кар'єрів (65% від рівня офіційного ВДВ цієї галузі), що

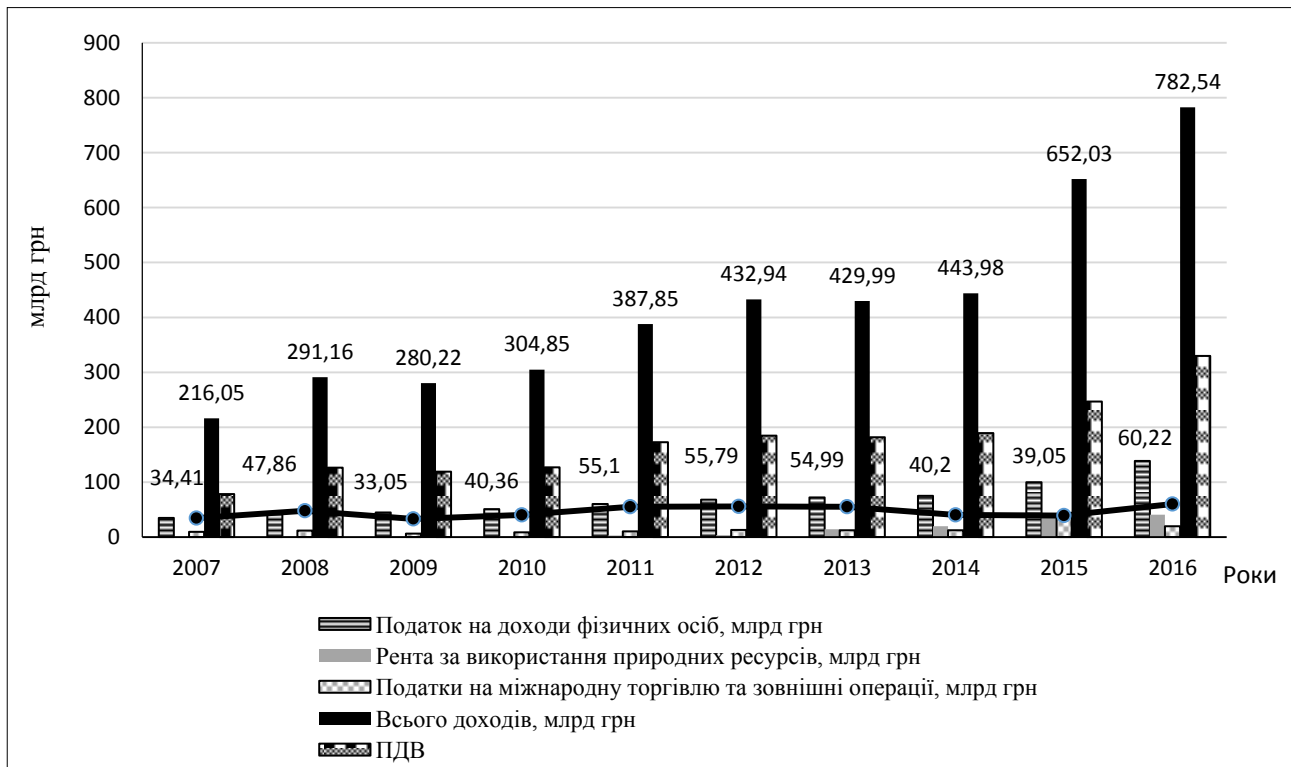

Рис. 1. Місце окремих видів податків у складі доходної частини зведеного бюджету України за 2007–2016 рр.

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики [7]

зумовлено, насамперед, історичними передумовами розвитку бізнесу в Україні, який базувався на початковій концентрації капіталу, особливо у гірничо-добувній сфері, у руках не об'єднання громадян, що малося на увазі під приватизацією, а однієї чи кількох осіб, які монополізували згодом галузь. Для утримання контролю за галуззю більшість стратегічних рішень приймалися на межі чинного законодавства, а це свідчить про можливість стратегічної загрози безпеці держави від створених у «напівтіні» інтегрованих корпоративних систем. Масштаб діяльності та контроль за ринком формували надприбутки, що ставали важливим мотиваційним чинником для формування інтеграції промислового капіталу та капіталу фінансових структур. До сьогодні спостерігається кредитна залежність між банківським сектором та промисловими підприємствами в офіційно створених та юридично не оформлених ІКС. Це стало однією з причин кризи групи «Приват». Отож тіньова економіка є, на жаль, складником діяльності великих ІКС. Її зменшення активізує їхню діяльність, спричинить інноваційне зростання, мотивоване створенням та укріпленням конкурентних переваг як на секторальному національному

ринку, так і в глобальному середовищі, яке в особі міжнародних фінансово-кредитних організацій висуває вимоги до прозорості та некорумпованості діяльності.

Основи боротьби з тінізацією національної економіки закладені у 2010 році і постійно відображаються у гармонізації законодавчих актів та інших правових норм. Наскрізний контроль за систематичним зменшенням питомої частки тіньової економіки простежується у Бюджетному та Податковому кодексах України, розпорядженні Кабінету міністрів України N 143-р «Про перелік офшорних зон» від 23.02.2011 р., Указі Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 рр.», Законі України «Про запобігання корупції», який частково усуває слабкі місця в попередніх нормативних документах, що стосувалися боротьби з корупцією, Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Контролює боротьбу із тіньовими потоками капіталу Національне антикорупційне бюро України.

Проблемною залишається сфера розрахунків через офшори, оскільки у більшості

інтегрованих корпоративних систем розташовані активи на Кіпрі, в Люксембурзі та в інших офшорних зонах. Значні обсяги валютних коштів залишаються на рахунках офшорних компаній та не повертаються на національні підприємства.

Одним нормативно-правовим актом, який хоч якось обмежує використання офшорних зон в господарській діяльності громадян України, є Розпорядження Кабінету міністрів України № 143-р «Про перелік офшорних зон» від 23.02.2011 р.

У цьому аспекті можемо запропонувати такі напрями структурної перебудови контролю та нівелювання наслідків «тіньової економіки», як:

1. Протидія корупції інституційними правовими та економічними методами: паритетне зростання відповідальностей та заробітних плат, штрафні санкції, реформування судової системи в аспекті прозорості та справедливості.

2. Обов'язкові зобов'язання збільшити відрахування до резервного фонду на покриття можливих втрат за всіма статтями активів та позабалансових зобов'язань для банків з основною частиною іноземного капіталу зі зберіганням цих коштів на рахунках НБУ.

3. Удосконалення у секторі лімітів, впровадження контролю та обмеження під час використання Bitcoin.

4. Додатковий контроль за цільовим фінансуванням та кредитуванням державними інституціями, Міжнародними фінансовими та урядовими організаціями.

5. Стимулювання залучення прямих та портфельних фінансових інвестицій у підприємницький, фінансовий та нефінансовий сектори економіки, що забезпечать притік валютних коштів і, як наслідок, зростання валютних резервів Національного банку.

6. Зменшення до мінімуму нелегальної зайнятості, оскільки втрати від недоотримання бюджетних коштів досить вагомі. Доцільно впровадити обов'язкову виплату недоотриманих соціальними фондами та бюджетом коштів у п'ятикратному розмірі з кожного із партнерів [11; 12].

Попередні напрями структурних змін більшою мірою стосуються макрорегуляторів і комплексних проблем не тільки еконо-

міки, але й держави загалом. На нашу думку, нижчою за рангом, але не менш значущою є структурна зміна інноваційно-інвестиційної спрямованості державної стратегії та інноваційної політики підприємств. Такі питання є і будуть актуальними, особливо в період економічної рецесії, оскільки стають важелями впливу на інтенсивність економічного зростання.

Ринок зумовлює розвиток інноваційної діяльності, і його вимоги стають все вищими, особливо на міжнародному рівні. Крім забезпечення фінансових ресурсів для генерування та комерціалізації інновацій, напрямом структурних змін варто вважати реалізацію програми інфраструктурного реформування.

Невідповідність між потребами ІКС та кількістю венчурних фірм, лізингових компаній, науково-технічних центрів, інжинірингових фірм та інших організацій, що відіграють ключову роль у взаємодії фінансового та промислового секторів економіки, спричиняє деякі гальмівні процеси в розвитку суб'єктів господарювання.

Інфраструктурні проблеми спричиняють у машинобудівній, металургійній та гірничодобувній промисловості орієнтацію на обслуговування зовнішнього ринку, що робить їх залежними від кон'юнктури глобального ринку, сировинна спрямованість зменшує темпи економічного зростання [13].

Проаналізовані значення індексу глобальної конкурентоспроможності дають змогу дійти висновку про спадну тенденцію інновацій у його складі, що, незважаючи на зусилля резидентів, свідчить про сповільнення темпів розвитку.

Виділення основних проблемних моментів у діяльності інтегрованих корпоративних структур дає змогу акцентувати увагу на базових напрямках структурних змін, які сприятимуть зростанню ефективності діяльності інтегрованих корпоративних систем

Висновок. Окреслені напрями – пільгове оподаткування, гармонізація вітчизняного законодавства із законодавством ЄС, державна підтримка інноваційних ініціатив та проектів – є взаємопов'язаними орієнтирами, які забезпечать організаційно-економічному механізму ІКС додаткові стимули та інструменти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Dąbrowska K. Kapitał zagraniczny a transformacja sektora finansowego w Polsce / K. Dąbrowska, M. Gruszczyński // PWN, Warszawa. – 2001. – s. 151
2. Liberska B. Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania /B. Liberska // PWE, Warszawa. – 2002. – С. 39.
3. Макконнелл, К. Економікс / К. Макконнелл, С. Брю. – М: Инфра – М, 2009. – 915 с.
4. Фішер, С. Економіка: Пер. з англ. з 2-го вид. / С. Фішер, Р. Дорнбурш, Р. Шмалензи. – М: Дело ЛТД, 1993. – 864 с.
5. Право Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://studme.com.ua/126311139396/pravo/antimonopolnaya_politika_evropeyskogo_soyuza_regulirovanie_konkurent
6. Петруня Ю.Є. Формування конкурентного середовища й особливості антимонопольного регулювання у сфері роздрібної торгівлі продовольчими товарами / Ю.Є. Петруня // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління. – 2014. – №. 1. – С. 46–50.
7. Державна служба статистики Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Куцик В.І. Багатовекторний підхід до забезпечення фінансової стабільності : монографія / В.І. Куцик, О.І. Кліпкова, Н.І. Козьмук, І.А. Канцір. – Львів : СПОЛОМ, 2017. – С. 24.
9. Серебрянський Д.М. Ефективність пільг з ПДВ і податку на прибуток підприємств в Україні / Д.М. Серебрянський // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – №. 1. – С. 42–47.
10. Матвійчук А.В., Великоіваненко Г.І. Моделювання ефективності податкових пільг / А.В. Матвійчук, Г.І. Великоіваненко //Економічний часопис-XXI. – 2014. – №. 5-6. – С. 105–108.
11. Bullough O. Looting Ukraine: How East and West Teamed up to Steal a Country [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.li.com/docs/default-source/publications/ukraine_imr_a4_web.pdf.
12. Шепеленко О.В. Трансакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики: монография / О.В. Шепеленко – Донецк : МОН Украины. Донецкий нац. ун-т экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского. – 2007. – 360 с.
13. Головкова Л. Інституціональні проблеми розвитку корпоративних процесів в економіці України [Електронний ресурс] // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 1 (4). – Режим доступу до журн. : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11glsveu.pdf>.